GENIUS LOCI

LASZLOVSZKY 60

edited by
Dóra Mérai
and
Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó

ARCHAEOLINGUA

Genius loci
Laszlovszky 60

edited by

Dóra Mérai

and

Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó

Budapest 2018

The publication of this volume was generously funded by

CEU CENTRAL EUROPEAN UNIVERSITY

ISBN 978-615-5766-19-0

© by the Authors and Archaeolingua Foundation

2018

ARCHAEOLINGUA ALAPÍTVÁNY
H-1067 Budapest, Teréz krt. 13
www.archaeolingua.hu
Copy editing and language editing: the editors
Layout: Zsanett Kállai
Map: Viktor Lagutov, Zsuzsa Eszter Pető, Mária Vargha, István Gergő Farkas
Front cover design: Eszter Bence-Molnár

Table of contents

Tabula gratulatoria v
Kiadói előszó vi
Publisher's Preface viii
Köszöntő x
Salutation xi

Boundaries, Frontier Zones / Határvonalak, határvidékek

ALEKS PLUSKOWSKI – ALEX BROWN – SEWERYN SZCZEPANSKI – ROWENA BANERJEA – DANIEL MAKOWIECKI
What Does a Frontier Look Like? The Biocultural Dynamics of the Lower Vistula Borderland in the Middle Ages 2

STEPHEN POW
The Mongol Empire's Northern Border: Re-evaluating the Surface Area of the Mongol Empire 8

IAN WOOD
Two Roman Frontiers and Their Sub-Roman Afterlife 14

Crossing Borders / Határokon át

SZAKÁCS BÉLA ZSOLT
Gyulafirátót, avagy a rendi építészeti hagyományok átjárhatósága 19

CRISTOPHER MIELKE
A Queen's Crusading Connections: Yolanda of Courtenay, the Fifth Crusade, and the Military Orders 25

BÁRÁNY ATTILA
Angol keresztes a magyar végeken: Robert de Champlayn 28

CRISTIAN GAȘPAR
Trespassing Pigs, Sons of Whores, and Randy Dogs: Marginalia on a Medieval Document from Caransebeș/Karánsebes 32

VADAS ANDRÁS
A kecskeméti marhahajtók megpróbáltatásai és egy végvár jóllakott őrsége 38

LÁSZLÓ KONTLER
Borders and Crossings: A Jesuit Scientist in the Whirlwind of Enlightened Reform 41

PAUKOVICS GERGŐ
Hajsza az örök fiatalságért. Dr. Voronoff és a dübörgő 20-as évek 45

PINKE ZSOLT – STEPHEN POW
A Gangesz-deltából a globális porondra: történeti ökológiai szempontok a kolera kórokozó *(Vibrio cholerae)* elterjedési területének átalakulásához 50

MARCELL SEBŐK
Tangible Cultural Heritage: The Early History of Blue Jeans 55

Inhabiting the Landscape / Élet a tájban

SÓFALVI ANDRÁS
A Barcaság határai és 13. század eleji településképe a Német Lovagrend adományleveleiben 60
NIKOLINA ANTONIĆ
The Hospitallers' Estate of Čičan and its Neighbors: Spatial Analysis Yields New Information 64
ÜNIGE BENCZE
The Abbey of Meszes: New Insights on the Site Location 68
MÓGÁNÉ ARADI CSILLA – MOLNÁR ISTVÁN
Kísérlet a bárdudvarnok-szentbenedeki premontrei prépostság környezeti rekonstrukciójára 72
BEATRIX ROMHÁNYI
Monasteries along the Danube 77
PUSZTAI TAMÁS – P. FISCHL KLÁRA
A dél-borsodi síkság bronzkori és középkori településstruktúrájának összehasonlítása 82
VIZI MÁRTA
Komplex régészeti kutatás egy egykori dél-dunántúli mezőváros területén 89
BATIZI ZOLTÁN
Fagyosasszony és Kammerhof 95
PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS
A középkori Kenderes településszerkezete 99
SZŐCS PÉTER LEVENTE
Adatok Nagybánya és vidéke középkori egyházi topográfiájához 103
ZATYKÓ CSILLA
Eltűnt berzencei malmok 108
SZABÓ PÉTER
Középkori cseh erdőgazdálkodás a choustníki uradalom erdőszámadásainak tükrében 113
ANDREA KISS
Before and After the Great Heat and Drought of 1540: Multiannual Trends of Grape and Grain Harvest Dates in the Vienna Hospital Accounts 117
LÁSZLÓ BARTOSIEWICZ
***"Kleine Fische, gute Fische"* – But Sturgeon is Great** 121
LYUBLYANOVICS KYRA
Vad háziállat, házi vadállat: Számi rénszarvastartás a középkori és kora újkori Norvégiában 126
JUDITH RASSON
Mountains in the Lifeways and History of Northern Macedonia 138
JEREMY MIKECZ
Crossing the Abyss: The Apurímac Canyon at the Time of the Spanish Invasion of Peru (1533) 142

Busy Places / Nyüzsgő terek

PETROVICS ISTVÁN
Újabb adatok Pécs késő középkori történetéhez 147
URBÁN MÁTÉ
Lokális búcsújáró helyek a késő középkori Nyugat-Dunántúlon 151
BALÁZS NAGY
The Marketplace of Csütörtök – A Local Market in Fourteenth-Century Hungary 156
KATALIN SZENDE
The Sopron Fish Market 159
GERHARD JARITZ
The Craftsman's Voice and Words in Late Medieval Austrian Urban Space 165

ANA MARIA GRUIA
Healthcare in Cluj in the Sixteenth Century: Overlapping Professions 168

ANA MARINKOVIĆ
John Capistran's Mantle and the Early Propaganda of Franciscan Observant Cults in Dubrovnik 171

SABINA MADGEARU
Ceremonial Space in Front of Medieval Buda: An Illuminated Fifteenth-Century French Vision 175

VÉGH ANDRÁS
Óbuda látképeken 177

Layers of the Past / A múlt rétegei

KODOLÁNYI JUDIT
Templomok és temetők a visegrádi Sibrik-dombon 181

ROSTA SZABOLCS
Egy új lehetőség kapujában – tatárjáráskori védművek a Kiskunságban 186

BOTÁR ISTVÁN
Árpád-kori edényégető kemence Csíksomlyón 193

PETAR PARVANOV
Fire and Stone: Placing Flints in Graves in Late Medieval Kaliakra 197

GYARMATI JÁNOS
Kumpi Wasi. Textilműhely egy inka tartományi központban 201

ZSUZSANNA PAPP REED
Post It: Notes from Thirteenth-Century St Albans 207

VALERY REES
The Salt of Genius: Marsilio Ficino on Food, Spices, and Nutrition 213

ROSSINA KOSTOVA
The Mother of God Monastery near Varna, Bulgaria: More about Missionary Monasteries in Bulgaria in the Ninth and Tenth Centuries 217

DANIEL ZIEMANN
The Imperial Abbey of Corvey in the Ninth and Tenth Century: At the Crossroads of Power 221

VIRÁGOS GÁBOR
Kartal vagy Cyko? Kísérlet egy középkori nemesi család történetének rekonstruálására 226

TÓTH BOGLÁRKA – BOTÁR ISTVÁN
A sepsikilyéni unitárius templom tetőszerkezeteinek kormeghatározása 244

RÁCZ MIKLÓS
Egy tiszazugi újkori négyosztatú ház – Dokumentálás és építéstörténet 248

Objects beneath Our Feet / Tárgyak a föld alól

LANGÓ PÉTER
A Tiszakeszi-Szódadombon talált kora Árpád-kori kereszt 254

RÁCZ TIBOR – NAGY BALÁZS
Tatárjárás kori kincslelet Jászkarajenőről 258

SZENDE LÁSZLÓ
Lehetett-e hadijelvény a csajági kereszt? 267

NÓRA UJHELYI
Thoughts about Medieval Book Fittings from the Castle of Visegrád 270

MÁRIA VARGHA – THOMAS KÜHTREIBER
Treasures of the "Lower Ten Thousand"? Hoards of Iron Objects 273

K. NÉMETH ANDRÁS
„Sarlóját ez okért bősz fegyverré köszörülte” Késő középkori kiegyenesített sarló Kospa falu helyéről 280

MAXIM MORDOVIN
A Collection of Fifteenth- and Sixteenth-Century Cloth Seals from Szolnok 285

TÜNDE KOMORI
Ottomans in Pest in the Light of “Luxury” Ceramics: Four Cups from Kígyó Street 289

WICKER ERIKA
A 17. századi rácszentpéteri kincslelet 294

Marking the Place / Helyek és jelek

CSERNUS SÁNDOR
Keresztes családtörténet és kőbe vésett emlékezet 300

LŐVEI PÁL
A pilisszántói keresztes kő legendája 305

MÉRAI DÓRA
Sügérek a Nyárádmentén: Sigér Mátyás síremléke leporolva 311

VESZPRÉMY LÁSZLÓ
A bambergi lovas szobra és Szent István 316

TAKÁCS MIKLÓS
A pétervárad-tekiai reneszánsz kőfaragvány 321

ANNELI RANDLA
What and Whom Should We Remember? The Case of the Teutonic Order’s Church and Castle in Pöide, Livonia 325

Heritage Sites, Sacred Places / Örökségi helyszínek, szent helyek

ALEKSANDAR PANTIĆ
The Ambiguity of Heritage Interpretation: A Late Roman Tomb in Brestovik, Serbia 330

GYÖRGY ENDRE SZŐNYI
Rocamadour: Monastic Center, Pilgrimage Place, Art Historical Interest, World Heritage Site 335

KATEŘINA HORNÍČKOVÁ
A Penitent Judas Iscariot: An Exemplum of Christian Morals on the Eve of Hussitism? 339

JAMES PLUMTREE
Buddha, Lenin, and the Prophet Muhammad Approaching the Landscape and Cultural Heritage of Issyk-Ata 343

ROBERT SHARP
The Thames Estuary: The Cultural Heritage and Memory of the Thames Estuary at Southend-on-Sea 349

ESZTER SPÄT
Constructing Religio-Ritual Heritage: The New Shrine of Shekhsê Batê in Khetar, Northern Iraq 353

ZSUZSANNA RENNER
Delhi, Old and New: Changing Cityscapes and the Cultural Heritage of India’s Capital City 357

FELD ISTVÁN
Pszeudovár vagy történeti rekonstrukció? 364

ILON GÁBOR
A velemi régészeti témaparkról 371

WOLLÁK KATALIN
Örökség alapú fejlesztés Kölkeden 374

Places of Memory / Az emlékezet helyei

JÁNOS BAK
Nádor 20 Capriccio 380

SZENTPÉTERI JÓZSEF
Pilistől Tételig. Elektronikus levélféle a 60 esztendős Laszlovszky Józsefnek 382

RICHARD HODGES
Scarlino in the 1980s, Forty Years On 386

KLANICZAY GÁBOR
Egy hozzászólás Kremsben 390

Újabb adatok Pécs késő középkori történetéhez

Petrovics István*

A Dél-Dunántúlon fekvő Pécs jelentős római örökséggel rendelkezik, tudniillik a középkori *Quinqueeclesiae* az antik *Sopianae* területén jött létre. Sopianae ugyan túlélte a Nyugat-Római Birodalom bukását, de a népvándorlás időszakában a település súlypontja áttevődött az egykori római polgárvárosból az ókeresztény temető területére, ahol a középkori város legjelentősebb szakrális központja, illetve legkorábbi településmagja is létrejött. Másként fogalmazva: Pécs esetében az antik és a középkori városközpont nem esik egybe, noha Sopianae jó állapotban levő szakrális és polgári épületei komoly szerepet játszottak a középkori város kialakulásában.[1]

A hagyományos nézet szerint a Pécs körüli régió a 9. században a Keleti-Frank Birodalomhoz tartozott – holott ezt bizonyító régészeti leletek napjainkig nem kerültek elő –, majd a 10. század elején a magyarság telepedett meg ezen a vidéken. A középkori város létrehozása egyértelműen a magyarsághoz kötődik, s Pécs életét, fejlődését az szabta meg, hogy a település egy korai alapítású (1009) egyházmegye székhelye volt.[2]

A város a pécsi püspökség népeinek 1190-re datált, de 1340 táján hamisított kiváltságlevele szerint a püspökség birtoka és birtokainak központja volt, polgárai (*cives et hospites*) vámmentességet élveztek, adózási és igazságszolgáltatási tekintetben a püspök alá tartoztak, vásárai mentesek voltak a királyi pénzváltók beavatkozásától. A pécsi hospeseket 1181-ben említi először oklevél, amely név szerint felsorolja a telepeseket és megadja elöljárójuk nevét is. A nevek alapján megállapítható: a hospesek az egykori német–francia nyelvhatár vidékéről érkeztek. A 14. század 30-as éveinek végén, illetve a 40-es évek elején egy jelentősebb német betelepedés érte el a Mecsek alján fekvő várost. A németek hamarosan háttérbe szorították a „latin" hospeseket, s rövid időn belül vezető szerepre tettek szert. A németség az egész középkor során meg tudta őrizni gazdasági súlyát.

Jóllehet Pécset elkerülték a jelentősebb külkereskedelmi útvonalak, a város egy kiágazás révén csatlakozni tudott a Dunával párhuzamosan futó út forgalmához. Pécs kereskedői a hazaiakon kívül elsősorban Velence, Firenze, Köln és Bécs kalmáraival álltak szoros kapcsolatban. A város keddi és pénteki napon tartott hetivásárát ismerjük, sokadalomra, azaz éves vásárra vonatkozó adat azonban nem maradt fenn. Ennek meglétére csupán a török forrásokból lehet következtetni. Az 1554. évi dzsizje adójegyzék szerint nagyszámú iparos élt a városban, az összeírt 253 személy között 112 kézműves volt. Meglepő viszont, hogy mindössze egyetlen céhről, az ötvösökéről rendelkezünk biztos ismerettel (1489). Pécs az 1300-as évektől egy évszázadon keresztül pénzverő- és bányakamara-ispánság székhelye volt. Erre vonatkozó késő középkori adat azonban nem ismert.

A középkori Pécset, amelynek tucatnál is több utcáját ismerjük név szerint, városfal vette körül. Dacára annak, hogy jogi szempontból egyházi földesúri város volt, erőteljesen urbanizálódott településnek tekinthető, amely a városmentes dél-dunántúli régióban a királyi szabad városokéhoz hasonló szerepet töltött be a gazdasági életben. A forrásokban *civitas* megjelöléssel előforduló Pécs a maga 39 centralitási pontjával a másodrendű városok élvonalába tartozott.

Nagyobb mennyiségű személynevet tartalmazó kútfő a középkorból nem maradt fenn, ám az oklevelekből és egyéb forrásokból a város 11 német és magyar bíráját – leszámítva a 12. században *prepositus*, *maior hospitum, villicus* megjelöléssel felbukkanó elöljárókat –, három esküdt-, valamint csaknem száz – magyar, német, horvát és „latin" – polgárát ismerjük név szerint. Jelenleg

* Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék, Szegedi Tudományegyetem

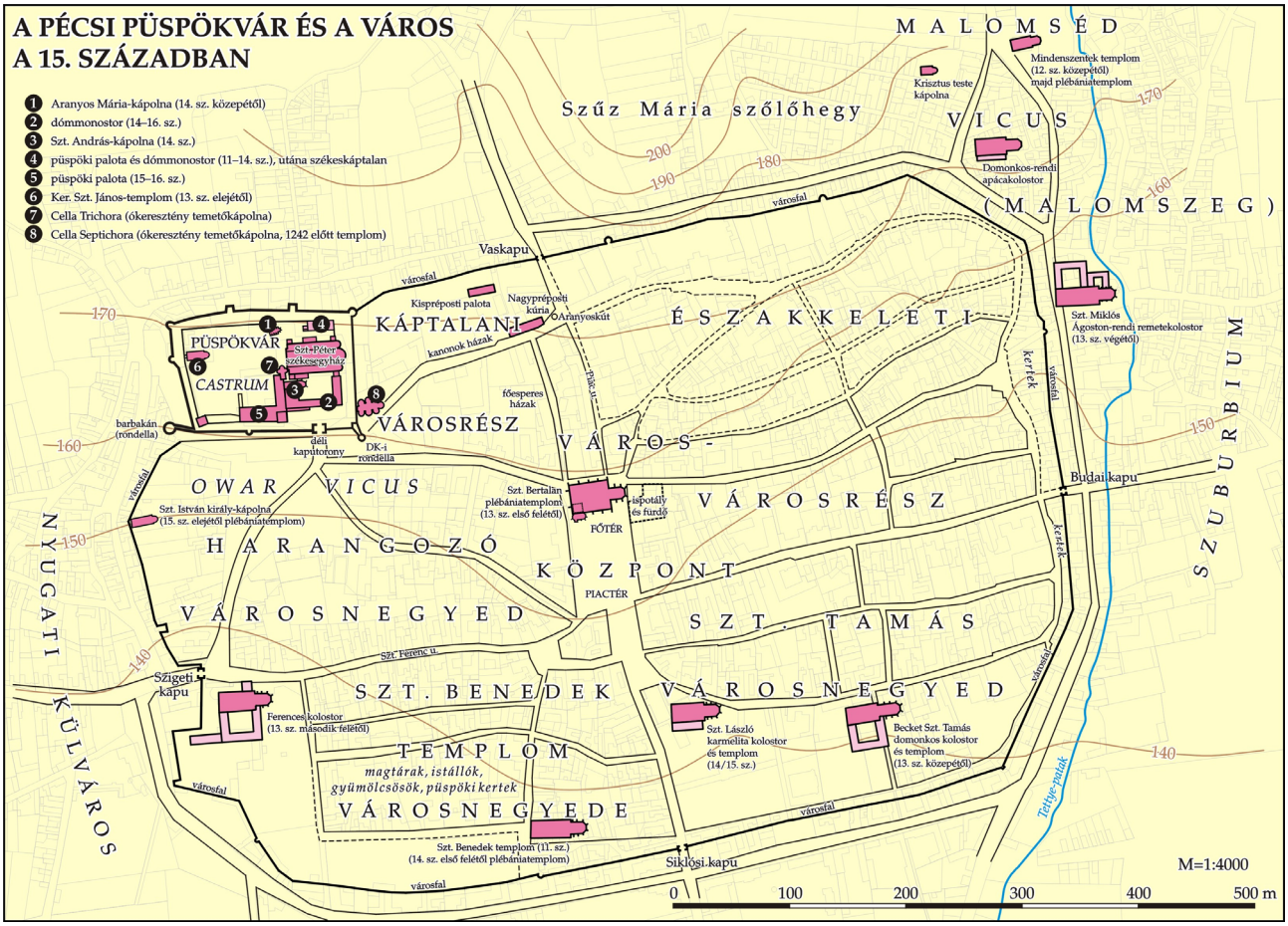

► **1. kép.** *A pécsi püspökvár és a város a 15. században. Szerkesztette: Nagy Béla. Font Márta, szerk., Pécs története II. A püspökség alapításától a török hódoltságig (Pécs: Kronosz, 2015), 177.*

10 olyan oklevélről van tudomásunk, amelyet a városi tanács állított ki. Pécs lakossága 4000 körül mozgott, s a város egy olyan megyében feküdt, amelynek népsűrűsége messze felülmúlta az országos átlagot. Az 1494/95. évi királyi számadáskönyvek szerint Baranya megyében, amelynek területe 5718 km^2-re rúgott, kereken 15.000 jobbágyporta volt, vagyis 1 km^2-re 2,62 porta esett. Az utóbb nyolc főesperesi kerületre tagolódó pécsi püspökség, amelynek fennhatósága Baranyán kívül Tolna, Pozsega és Valkó megyékre is kiterjedt, a középkori Magyarország egyik leggazdagabb püspökségének tekinthető. Pécs a középkorban nem volt vármegye (várispánság) központja, s a későbbiek során *sedria* helyként sem funkcionált. A várost 1543-ban vette be a török.[3]

A középkori Pécs kiemelkedő egyházi központnak számított. A püspök székesegyházán, várán és palotáján kívül külön említést érdemel a Szent Péter oltalma alatt álló, fontos hiteleshelyként tevékenykedő székeskáptalan, amely a maga csaknem 40 kanonokjával az ország egyik legnagyobb ilyen intézménye volt. A Keresztelő Szent János védelmét élvező, a forrásokban 1217-től szereplő társaskáptalan, amelynek tagjai gyakran tevékenykedtek hiteleshelyi megbízottként, hazai viszonylatban szintén a nagyobbak közé tartozott. A város falain belül és kívül összesen négy plébánia, továbbá öt koldulórendi kolostor (ferences, domonkos rendi férfi és női, karmelita, ágostonos remete) működött, s beginaházra, ispotályra, valamint közfürdőre is maradt fenn adat.[4] A városban található egyházi intézmények révén Pécs kitüntetett helyett vívott ki magának az oktatás és a kultúra terén, s 1367-ben itt jött létre a Magyar Királyság első egyeteme.[5]

A fenti kép a Pécs monográfia 2015-ben megjelent második kötetének anyaga révén rajzolható meg a városról. A monográfiával kapcsolatos kutatások során igen korán kiderült, hogy a város középkori históriájának feltérképezésében különösen fontos szerepet játszanak a kizárólag külföldi (bécsi, firenzei, vatikáni) levéltárakban megőrződött források.[6]

A város késő középkori történetét gazdagító újabb kútfő ismeretét a közelmúltban megélénkült vatikáni forrásfeltárás, valamint az előkerült dokumentumok publikálása tette lehetővé.[7] Az alább ismertetendő új adatok a Szent Tamás tiszteletére szentelt domonkos kolostorral kapcsolatosak, s egy VI. Adorján pápához 1523-ban intézett szupplikációval összefüggésben maradtak fenn. A kérvény szerint a pécsi domonkos konvent priorja és szerzetesei a Szentatyához fellebbeztek, s azt kérték a pápától, hogy semmisítse meg azt az ítéletet, amit Adrisi Bíró Mihály és társai ellenében a kolostor palkonyai halastavainak feldúlása miatt, valamint több pécsi polgár ellenében azok károkozásai miatt folytatott perükben a pécsi vikárius ellenük hozott, és a pert alkalmas helybéli bírákra bízza.[8] Az üggyel kapcsolatosan számunkra a domonkos konvent javai, illetve a dokumentumban név szerint említett pécsi polgárok személye a fontos.

A Szent Tamás konvent Pécs egyik legrégibb, a késő középkorban pedig az ország egyik legnagyobb domonkos kolostora volt. Kiemelkedő helyzetére utal, hogy a 15. század 2. felében *studium particulare* működött benne, továbbá az, hogy a kolostortemplom szentélyében őrizték a Szentvér-ereklyét, amit az 1491-ben szerzett pápai engedély értelmében nők is látogathattak. A rendház 1527-ben leégett, épülete később teljesen elenyészett. Egykori helyét a régészeti kutatás tisztázta. Sajnálatos módon kevés írott forrás emlékezik meg róla.[9]

A pécsi domonkosok számos kegyes adományban részesültek, bár ezek megszerzése gyakran akadályokba ütközött. Egy, a 16. század elején keletkezett formuláskönyv szerint Máté pannonhalmi főapát, a pécsváradi apátság bérlője és konventje Boltos Márton (*Martinus Bolthos*) pécsi polgárral és Bozsoki György literátussal (*Georgius literatus de Bosok*) elfoglalta azt a nagyhetényi (*Naghhethen*) malmot és kúriát, amit a prédikátor testvérek Nagyhetényi Balázs (*Blasius de Naghhethen*) és fivérei jóvoltából nyertek el.[10] Egy másik alkalommal Majsai Héderfy György (*Georgius Hederfy de Maÿsa*) vonakodott kiszolgáltatni 1000 forintot, valamint számos ingatlant és ingó vagyontárgyat a Szent Tamás kolostornak.[11] A fenti stylionarium Iványi Béla által megjelentetett anyagában akad még egy olyan regeszta, ami szintén a domonkosoknak tett adományról tanúskodik. Ez azonban eddig elkerülte a kutatók figyelmét – bizonyára azért, mert a szóban forgó pécsi káptalani oklevél szövegét Iványi nem publikálta.[12] Az pedig csak a Lakatos Bálint által közölt *supplicatio* alapján derült ki, hogy a Szent Tamás kolostornak halastavai is voltak. Jóllehet ezek lokalizálását illetően mindkét Baranya megyében fekvő Palkonya nevű falut számításba kell venni, magam úgy vélem, hogy inkább a Siklóstól délnyugatra fekvő mai Drávapalkonyáról lehet szó. Ezt valószínűsíti, hogy a Duna és a Dráva mentén, különösen a Dráva dunai torkolatánál gazdag halászó helyek voltak.[13] A perben szereplő Adrisi Bíró Mihály származási helyének azonosítása szintén problémás. Magam úgy vélem, hogy a Siklóstól nyugatra, a Pécset Aszúágon keresztül Nekcsével (ma Našice, Horvátország) összekötő út közelében fekvő Adorjásról lehetett szó valószínűleg. Adorjás (Azorjás/Azarjás) Drávapalkonya közelében feküdt, és az említett út révén mindkét hely könnyen megközelíthető volt Pécsről.[14]

Külön figyelmet érdemelnek a Szent Tamás kolostorral perbe keveredett pécsi személyek: Szécs István, Szabó Pál, Miklós volt pécsi bíró és Boltos János özvegye, Katalin asszony. Közülük csupán Katalin és férje voltak ismertek eddig, illetve a korábban már említett Boltos Márton, akivel rokoni kapcsolatban állhattak. A monográfia ugyanis hasznosította azt az 1521-ben kelt oklevelet, amely elmondja, hogy Mihály kanonok és vikárius, Brodarics István püspök, továbbá János pap, a pécsi Szent Bertalan-plébániatemplom Szentháromság oltárának igazgatója 1521 nyarán visszaváltotta Boltos János özvegyétől, Katalin asszonytól, valamint Boltos Mártontól és feleségétől azt a két övet és 24 gyűrűt, amit még Boltos Jánosnak és Gyulai Gergelynek zálogosítottak el.[15]

Szécs Istvánról, Szabó Pálról és Miklós volt pécsi bíróról (*…Stephanum Zech et Paulum Zabo ac Nicolaum quondam iudicem Quinqueecclesie…*) viszont az 1523. évi pápai kérvény tartalmazza az egyetlen ismert adatot. A szóban forgó kútfő információja egyrészt tehát gyarapítja a középkori pécsi polgárokkal kapcsolatos ismereteinket, másrészt pedig Miklós volt bíró személyében egy olyan városi elöljáróval ismertet meg, aki néhány évvel a mohácsi katasztrófa előtt irányította Pécset.[16] Családi neve, illetve hivatalviselésének pontos ideje sajnos nem ismert.

Rövid áttekintésem azzal zárom, hogy a vatikáni levéltárak még bizonyára számos olyan kútfőt rejtenek, amelyek előkerülése révén tovább árnyalható a középkori Pécs városáról megrajzolható kép.

Jegyzetek

1 Gáti Csilla, Kovaliczky Gergely, Nagy Erzsébet és Tóth István Zsolt, „Pécs topográfiája az őskortól az államalapításig, in *Pécs topográfiája a kezdetektől a 20. század elejéig*, szerk., Fedeles Tamás (Pécs: Kronosz, 2013), 45–63.; Fedeles Tamás, „Pécs középkori helyrajza," in uo. 70.

2 Pécs monográfiájának első, továbbá második kötete 2013-ban, illetve 2015-ben jelent meg Vonyó József főszerkesztésében, valamint Visy Zsolt és Font Márta szerkesztésében. Ezek a kezdetektől 1543-ig dolgozzák fel a város történetét: Visy Zsolt, szerk., *Pécs története I. Az őskortól a püspökség alapításáig* (Pécs: Kronosz, 2013); Font Márta, szerk., *Pécs története II. A püspökség alapításától a török hódoltságig* (Pécs: Kronosz, 2015).

3 Pécs középkori történetére lásd Koszta László, „ A püspökség alapításától (1009) a 14. század közepéig," in *Pécs története II.*, 21–172.; Petrovics István, „A város története a 14. század közepétől 1526-ig," in uo., 173–267., 276–288., 306–344.

4 Plébániák: Szent Bertalan, Szent Benedek, Szent István, Mindenszentek. (Az utóbbi a Malomséd városrészben!). Kolostorok: Szent Ferenc, Becket Szent Tamás, Szent László, Szent Miklós (?). Az utóbbi a Malomséd városrészben épült, ott, ahol a domonkos apácák Szentlélek oltalmát élvező rendháza is állt. Vö. Fedeles, „Pécs középkori helyrajza," 73–88.

5 Petrovics István, „Az első magyarországi egyetem," in *Pécs története II.*, 253–267.; Fedeles Tamás, „A középkori Pécs kulturális jelentősége," in uo., 268–274.; Jankovits László, „A humanista irodalom Pécsett," in uo., 274–276. A középkori pécsi egyetemre lásd még a *Per Aspera ad Astra* elektronikus folyóirat 2017. évi 1–2. számának Fedeles Tamás, Font Márta és Boda Domokos által jegyzett írásait.

6 Petrovics, „A város története," 202–208., 213–214., 220–221., 231.

7 Tusor Péter, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* (CVC I/1exc.) (Budapest–Róma: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2004); lásd még Lakatos Bálint, *Regesta supplicationum 1522–1523. A VI. Adorján pápa uralkodása alatt elfogadott magyar vonatkozású kérvények* (CVH I/16.) (Budapest–Róma: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2018), 51–54.

8 Lakatos, *Regesta supplicationum*, 174–176.

9 Kiss Gergely és Sarbak Gábor, „Szerzetesi intézmények. Kolduló és remeterendek. D-2-Pécs," in *A pécsi egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543)*, szerk. Fedeles Tamás, Sarbak Gábor és Sümegi József (Pécs: Fény Kft., 2009), 371–372.; Koszta, „A püspökség alapításától (1009)," 115–121.

10 Iványi Béla, „Egy 1526. előtti ismeretlen kéziratos formulás könyv," *Történelmi Tár* 5 (1904): 506. 106. sz.; Fedeles Tamás, „Középkori kolostorokra és birtokaikra vonatkozó adatok a pécsi székeskáptalan hiteleshelyi kiadványaiban," *Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve* 27 (2005): 126. 84. sz.

11 Iványi, „Egy 1526. előtti ismeretlen kéziratos formulás könyv," 510. 113. sz.; Fedeles, „Középkori kolostorokra és birtokaikra vonatkozó adatok," 126. 85. sz.

12 Iványi, „Egy 1526. előtti ismeretlen kéziratos formulás könyv," 517–518. 36. sz.

13 Petrovics, „A város története," 241.

14 Györffy György, *Az Árpádkori Magyarország történeti földrajza I.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987[3]), 269.; Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II.* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1894), 469., 514.

15 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Diplomatikai Fényképgyűjtemény 260 192. Vö. Petrovics, „A város története a 14. század közepétől 1526-ig," 214–215.

16 A középkori Pécs ismert bíráinak nevét lásd Petrovics, „A város története," 230. 10. táblázat. Itt jegyezem meg, hogy Lakatos Bálint a regeszta és a kútfő szövegével ellentétben munkájának 176. oldalán az 1. számú jegyzetben tévesen Mihálynak nevezi a szóban forgó Miklós bírót.